

Elektron kitabxanaların formalaşdırılmasının bəzi məsələləri

Son illərdə informasiyalaşdırma problemlərinin daha fəal işlənməsi və qloballaşdırma strategiyasının inkişafı ilə əlaqədar, informatika ilə bağlı olan sahələrdə yeni keyfiyyət dəyişiklikləri baş verir. Yalnız informasiya məhsullarının növləri və formaları (daşıyıcıları) deyil, həm də kitab nəşri, mühafizəsi, yayılması və sənəd-informasiya xidməti ilə bağlı olan qurumların rolu və əhəmiyyəti funksiyaları da təkmilləşdirilir.

Bu obyektiv proses kitabxanalarda getdikcə daha çox elektron nəşrlərin toplanması, qlobal informasiya məkanında onların informasiya funksiyalarının daha da mürəkkəbləşməsi ilə müşayiət edilir. Elektron nəşrlərin yaradılması, sürətlə artımı, yığıcam disklərin tətbiqi və internetin telerabitə imkanlarının istifadəsi ilə əlaqədar olaraq elektron kitabxanalar yaradılır və onlar qlobal informasiya məkanında dinamik şəbəkələr kimi formalaşdırılır.

Sənədlərin bir formadan digər formaya keçirilməsi texnologiyaları informasiyanın daha səmərəli mühafizəsinə və kağız daşıyıcılarında olan informasiyala-

ryn elektron formada yaxın və uzaq məsafədə axtarılmasına və verilməsinə imkan yaratmışdır. Yığcam diskləri və world wide web-də tam mətnli informasiya resuslarının yaradılmasında hipermetn texnologiyasının istifadəsi, həmçinin internetin zəngin elektron nəşrlər sistemində və elektron kitabxanalarına uzaqdan müraciət sənədlərinin nəşri, mühafizəsi və yayılmasında alternativ fəaliyyət sahəsi yaratmışdır.

Bütün bunlar kitabxana işində əsl inqilabi çevrilişə səbəb olmuşdur. İnternet vasitəsilə əlaqələndən sürətli ötürülmə imkanlarına malik olan yüz mindən çox elektron kitabxanalar, beynəlxalq axtarış kataloqları və göstəriciləri, bibliografik məlumat bazaları bu inqilabi çevrilişə əyani sübutdur.

Elektron nəşrlər sənəd kommunikasiyasında yeni formalar yaratmışdır. Belə ki, mətndən, təsvirdən, rəsmdən, səsdən (melodiyalardan), onların tam kompleksindən və elementlərindən ibarət olan yeni sənəd formaları yaradılmışdır. Hipermetn texnologiyalarından istifadə hər bir informasiya elementinin digəri ilə birlikdə daha əlverişli kompanovka etməyə (tərtibatına), onun əsas mətnini qeyd, istinad, illüstrasiya və digər elementlərlə zənginləşdirməyə imkan verir.

Məsələn, internetdə Şekspirin elektron kitabxanasında onun istənilən əsərinin tam mətnini oxumaq, istənilən pyesinin geniş fayl lüğətini istifadə etmək mümkündür. Geniş fayl lüğətində Şekspirin istənilən pyesinin məşhur teatr tamaşalarındakı videoklipləri-nə baxa, "Qlobus" teatrı vasitəsilə virtual səyahətə çıxsa, ən məşhur dünya aktyorlarının Şekspir əsərlərinin səhnələrindəki monoloqları əyani şəkildə görə, Otello, Hamlet, Dezdemon, Kral Lir və onlarla digər rolları yüksək sənatkarlıqla oynayan aktyorların real səhnə obrazlarına baxa bilər.

Elektron nəşrlərin yaradılması ilə ənənəvi nəşriyyat prosesləri də dəyişir. Elektron kitabın hazırlanması, kompüter ssenarisinin qurulması və stüjetin genişləndirilməsi, maketin internet və ya CD-ROM istehsalı zamanı master-diskin yaradılması və s. nəşriyyat işi sahəsində çalışan mütəxəssislər üçün yeni fəaliyyət istiqamətləridir.

Elektron nəşrlərin yaradılması ilə əlaqədar olaraq sənədlərin tirajlaşdırılması və yayılması da əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməkdədir. Nəşrin internet vasitəsilə yayılması ənənəvi şərətdə onun hazırlanması, çapı, tirajlaşdırılması, cildləndirilməsi və daşınmasına sərf edilən xərcləri aradan qaldırır, yüksək operativliklə əlaqədar istifadəçilərə və kitabxanalara çatdırılır. Bununla əlaqədar olaraq kitabxana-

lar həm internet istifadəçiləri, həm də əvvəllər olduğu kimi, informasiya xidməti qurumları kimi fəaliyyət göstərir.

Ənənəvi sənəd növləri ilə yanaşı, yeni informasiya texnologiyalarının tətbiqi əsasında bir sıra elektron nəşr formaları və növləri də yaradılmışdır. Yalnız elektron formada mövcud olan xüsusi nəşr tipi Web-serverlərdə mühafizə edilən informasiyalar (Home Rage formasında isadlarla təmin olunmuş resus kataloqları və digər serverlər) deyil, həm də xeyli miqdarda soruş-informasiya və tematik məlumat bazaları elektron nəşrləridir.

Elektron informasiya mərkəzlərinin interaktiv nəşrləri olan resuslar ümumiyyətlə çap əsərləri kimi təsəvvür edilə bilməz. Çünki onlar teleqraf xəbərləri kimi yüksək operativlikə malikdir. Məsələn, internetdə yeniliklərin milli xidmət saytları öz məzmununu hər 15-20 dəqiqədən bir tam və ya qismən dəyişir. Sinkrektik elektron nəşrlərin yeni növləri də yaradılır. Məsələn, virtual kitab mağazasının interaktiv bələdçisi (qid) reklam bukletlərini, interaktiv sifariş və avtomatlaşdırılmış bank sənədlərini özündə birləşdirir.

İnternetin eksperimental bədii nəşrləri, yeni hipermetn romanları çox maraqlı elektron nəşrləridir. Belə romanlar ayrı-ayrı yazıçıların əsərlərindən ibarətdir. Hər hansı romanı internet vasitəsilə oxuyan geniş oxucu kütləsi ona yeni mətnlər əlavə edə, istənilən fraqmentdə düzəlişlər aparsa, ona istənilən qəddər şərhlər əlavə edə, roman haqqında öz fikirlərini bildirsə, romanda bəhs edilən hadisələrə dair şəkil, rəsm çəkib əsas mətnə daxil edə bilər. Beləliklə, hər bir roman həmin müəlliflə yanaşı, kollektiv bədii yaradıcılıq məhsuluna çevrilir.

Bədii ədəbiyyat kitabxanaları minlərlə adda bədii əsərlərə edilmiş əlavələri, qeydləri, milyonlarla dünya oxucularının milli bölgülər əsasında müxtəlif fikirlərinin internetdə toplanmış, təhlil edilmiş və ümumiləşdirilmiş oxucu testlərinə dair məlumatları əldə edə və öz fondlarının profilini kompleksləşdirilməsində istifadə edə bilərlər. İnternet nəşrlərinin qiyməti ekvivalent çap nəşrlərindən təqribən 15-20 dəfə ucuzdur. Hər hansı elektron nəşri öz fonduna kompleksləşdirən kitabxana onu minlərlə digər əlaqədar kitabxanalarla pulsuz ötürə bilər. Ənənəvi çap məsələlərinin kompleksləşdirilməsində isə belə bir imkan olmamışdır.

Əlbəttə, ənənəvi çap əsərləri həmişə mövcud olmuşdur və gələcəkdə də mövcud olacaqdır. Lakin öz mənə qiyməti, əhəmiyyəti operativ istifadə edilmək-

lə müəyyənləşdirilən, ölçülən elmi və texniki kitabları elektron formada (şəbəkə publikasiyaları formasında) yaymaq çox vacibdir. Bu problem elektron nəşrlərin yaradılmasına qədərki dövrdə həll edilməmişdir.

Bəzi "sintetik" nəşrlər hazırda hipermetn texnologiyalarının tətbiqi əsasında paralel olaraq iki versiyada (kağız formasında-ənənəvi istifadəçilər üçün, elektron formada-internet istifadəçiləri və əlaqədar hesablaşma texnikası olanlar üçün) nəşrlərə misal ola bilər.

Hazırda təlim və onun kompüter proqramları yığcam disklərdə buraxılır və elektron informasiya məhsulları bazasının tərkib hissəsini təşkil edir. Onlar ənənəvi dərsləklərlə və çap-oyun vasitələri ilə müvəffəqiyyətlə rəqabət aparırlar. Elə respublikamızda yüzlərlə kompüter zalları və yığcam disklər satan xeyli mağazalar fəaliyyət göstərir. Bu məhsulların hansı formalarda daha çox buraxılmasını gələcəkdə oxucu auditoriyasının marağı və nəşriyyatların marketinq tədqiqatları müəyyən edəcəkdir.

Yeni informasiya texnologiyalarının perspektiv əhəmiyyətini başa düşən bir sıra qabaqcıl nəşriyyatlar oxucuları da bu istiqamətdə indidən hazırlayırlar. İnternetdə Book in print nəşriyyat məhsullarının retrospektiv kataloqu buna misal ola bilər. Bu kataloqda dünyanın minlərlə nəşriyyatının retrospektiv nəşrlərinin bibliografik və referativ forması və onların tam mətnli elektron sənədlərini mühafizə edən serverlərin ünvanları verilir.

Əlaqədar adda və mövzuda lazımı elektron kitabları asanlıqla kompüterimizə yaddaşına keçirə, çap edib adi kağız sənədə çevirə və şəbəkə mühitində adi kitabxanaya pulsuz ötürə bilərik. Lakin qeyd etməliyə ki, dünyada nəşr edilən bütün cari kitabların elektron versiyasını qısa vaxtda hazırlamaq çətinidir.

Buna görə də bir neçə nəşriyyatlar kommersiya marağını əsas götürərək xüsusilə qiymətli kitabların çap nəşrinə CD-ROM-da elektron versiyasını da əlavə edirlər. Kitabxanalar belə kitabları bir nüsxədə alır, elektron versiyasını öz lokal şəbəkəsinə daxil edir, yaxud ərazi kompüter şəbəkəsi və ya internet vasitəsilə istənilən kitabxanalarda yayırlar.

Bununla bir tərəfdən maliyyə vəsaitlərinə qənaət edilir. Lakin kitabxana fondlarının internetin informasiya resusları əsasında dolğun, operativ və ucuz kompleksləşdirilməsi ilbəl sürətlənir və genişlənilir. Deyilən CD-ROM variantı getdikcə arxa plana keçir.

Elektron nəşrlərin yaradılmasından sonra informatikada dərc edilən və edilməyən sənədlər bölgüsü

aradan qalxmışdır. Hazırda İnternetdə elektron sənəd (Web-sənədlər) formasında mühafizə edilən dissertasiyaların, kurs və diplom işlərinin, hətta tələbə konspektlərinin və sparkalkaların minlərlə elektron kitabları mövcuddur. Hər istifadəçi, o cümlədən kitabxana deyilən sənədləri pulsuz istifadə edə bilər.

Elektron nəşrlərin müxtəlif formalarının yaradılması ilə əlaqədar olaraq "elektron kitabxana" anlayışı da meydana gəlmişdir. Lakin belə kitabxanalar sənəd növlərinə, tematik əlamətlərə və ayrı-ayrı dövrlət, elm və incəsənət xadimlərinin adlarına görə təsnif edilir. Tematik istiqamətlər bütün insan fəaliyyəti sahələrini əhatə edir. Onlar sənəd tərkibi, kompozisiyası, həm də axtarış metodları və vasitələri baxımından ənənəvi kitabxanalardan əsaslı şəkildə fərqlənirlər.

Məsələn, ənənəvi kitabxanalarda sənədlərin mətnləri və onların kataloqları fiziki cəhətdən ayrılmışdır. Bəzi kitabxanalarda isə elektron kataloqlar yaradılmışdır. Bunlar da elektron kitabxanalar deyil, ənənəvi kitabxanalarlardır. Çünki sənədlərin ancaq axtarışı elektron üsullarla icra edilir, ilkin sənədlər fonddan tapılır və kağız formasında oxucuya verilir. Şəbəkə mühitindən onları birbaşa almaq mümkün deyildir.

Elektron kitabxanalar isə İnternetin elektron informasiya resusları və qismən CD-ROM versiyasını almaqla müəyyən profil (mövzu) əsasında formalaşdırılır. Burada həm sənədin əsli, həm də onun axtarış əlamətləri vahid halda fayl formasında təşkil edilir. İstənilən anda onun kompüter ekranında oxumaq, çap edib almaq, digər kitabxanalara ötürmək mümkündür. Elektron kitabxanalar əlaqədar milli, ərazi və qlobal kompüter şəbəkələrinin tərkib hissəsidir, nisbi-müstəqil kitabxanalarlardır. Bu tip kitabxanalar "virtual kitabxanalar" da deyirlər. Onların ənənəvi oxucu kateqoriyalarına görə bölgüsü də yoxdur.

Fondun elektron mühafizəsi sənədlərə müraciətin operativliyini və rahatlığını təmin etməklə yanaşı, əksər kitabxanalar üçün ağırlıq problem olan bina sahəsinin qənaətə istifadəsinə, sənədlərin səhifələrinin salamat qalmasına, maqnit və lazer disklərində uzun müddət mühafizə edilə bilən ehtiyat nüsxələrinin yaradılmasına və s. imkan verir.

Hər hansı müəllifin öz kitabını məzmunca yeniləşdirmək, kitabı bərədə oxucuların rəylərinin toplusunu öyrənmək üçün də elektron kitabxanalar geniş imkanlara malikdir.

Ənənəvi kitabxanalar bazasında elektron kitab-

xanaların formalaşdırılması çoxtərəfli və mürəkkəb problemdir. Məsələn, əgər bibliografik təsvirlərini əlaqədar tammətli sənədlərlə birləşdirilməsindən söhbət gedirsə, ənənəvi kitabxanalar üçün ən vacib vəzifə elektron sənədlər fondunun yaradılmasıdır. Elektron formaya keçirilən sənədlər ilk növbədə surətçixarma üçün müəllif hüququ olmayan əsərlərdir (məs: klassik yazıçıların, şairlərin əsərləri, nadir kitablar və s.). Kitabxana fondunda ilk növbədə elektron formaya keçirilən sənədlər içərisində təsviri incəsənət əsərlərini (plakatlər, reproduksiya, sərgi və yarmarka kataloqlar və s.) göstərmək olar. Multimedia vasitələrindən müxtəlif təlim programları, oyun diskləri, mühazirələrin və konfransların səs, rəsm və təsvirlə müşayiət olunan mətnləri də ənənəvi kitabxanalarda ilk növbədə elektron formaya keçirilməlidir.

Nəzərə almalıyıq ki, bir sıra iri kitabxanalar nəinki nəşriyyatların buraxdığı kitabları və digər sənədləri mühafizə edir, həm də müstəqil surətdə yeni nəşrlər buraxır. Yeni informasiya texnologiyalarının tətbiqi nəticəsində kitabxanaların nəşriyyat imkanları xeyli artır. Xüsusilə informasiya məcmuələrinin, soraq-bibliografik vasitələrin, kitabxanadaxili işi sənədlərin və digər materialların adı mətbəə çapına çəkilən xərclər xeyli azalır, əlaqədar nəşrlər internetə qoşulmuş milyonlarla insanların və on minlərlə kitabxanaların istifadəsinə verilir, yəni Web serverlərdə yerləşdirilir.

Sonrakı texnoloji mərhələ nəinki dünya kitabxana elektron informasiya resuslarını, həm də elektron sənədləri nəşr və mühafizə edən digər qurumların (məs: nəşriyyatlar, interaktiv informasiya xidməti obyektleri, kommersiya və qeyri-kommersiya məlumat bazaları və bankları) beynəlxalq səviyyədə əlaqələndirilməsi və istifadəçinin istənilən fəaliyyət sahəsində dünyanın bütün informasiya resuslarında axtarış apara bilməsidir.

Kitabxanalar üçün belə bir imkanın yaradılması çox perspektiv əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, hər hansı fondun tematik əhatəsini dünya kitabxana fondları və digər informasiya ehtiyatları səviyyəsində genişləndirmək, birbaşa inteqrasiya etmək hər bir kitabxananın çoxdankı arzusudur.

Yaxın zamanlarda öz avtomat, ayrıca fondu hesabına xidmət göstərən hər bir kitabxana fondunun və kataloqlarının elektron kitabxanaya çevrilməsi fonunda dünya informasiya ehtiyatlarının tərkib hissəsini təşkil edəcəkdir. Bu prosesi biz indi də internetin timsalında aydın görə bilərik. 1999-cu il məlu-

matına görə internetdə dünyanın 120 minə qədər iri kitabxanaların kataloqları, elektron nəşr fondları vardır və onların miqdarı sürətlə artır. Azərbaycan Respublikasında da belə elektron kitabxanaların yaradılmasına başlanılmışdır.

Məsələn: Azərbaycan klassik ədəbiyyatı kitabxanası (internet ünvanı: <http://azeribooks.aznet.org>) Azərbaycan poeziyasının internet nəşrləri (internet ünvanı: http://www.booku.ru/pubs/azprotru/20011212_001_Ru.asp) və s. maraqlıdır ki, elektron kitabxanalar yalnız ənənəvi kitabxanalar tərəfindən deyil, nəşriyyatlar, kitab mağazaları, dövrü nəşrlərin yayılması ilə məşğul olan qurumlar və informasiya mərkəzləri tərəfindən yaradılır.

Bununla da tam mətnli sənədlərlə istifadəçilərə xidmət baxımından kitabxanaların yeni rəqibləri meydana çıxır. Belə bir şəraitdə kitabxanaların rəqabətə davamlığını təmin etmək üçün ilk növbədə dünya və milli informasiya məkanında öz məzmun dəyərini uzun müddət sabit saxlayan retrospektiv xarakterli elmi, texniki və bədii əsərlərin müxtəlif profillər üzrə elektron kitabxanaların yaratmaq daha məqsəduyğundur.

Əlbəttə, belə kitabxanaları yaratmaq sadə problem deyil. Lakin problemin təcridi həllinin zaman etibarilə gecikdirilməsi ənənəvi kitabxanalar üçün prespektiv baxımdan xoşagəlməz nəticələrə gətirib çıxara bilər. Çünki teləbatə texnologiyaları günbəgün adi telefon rabitəsi kimi kütləvi şəkildə alır və yuxarıda deyilən informasiya qurumları sürətlə bu texnologiyalarla silahlanırlar. Belə bir şəraitdə rəqabətə davam gətirmək üçün kitabxanalar yeni informasiya texnologiyalarını mənimsəməli və bu sahədə ixtisaslı kadrlar hazırlanmalıdır.

Elektron nəşrlərin və elektron kitabxanaların getdikcə sürətlənən artımı ilə əlaqədar olaraq kitabxanaların informasiya xidmətinin ənənəvi funksiyaları da əhəmiyyətli dərəcədə şəbəkə xidməti ilə əvəz olunmaqdadır. Şəbəkə interaktiv informasiya xidmətinin sürətlə genişlənməsi sabit prosesə çevrilmişdir. Belə ki, 1997-ci ildə internetin informasiya xidmətindən istifadə edən istifadəçilərin miqdarı 95 mln. nəfər, 2000-ci ildə isə 248 mln. nəfər olmuşdur.

Kitabxanalar internetə müraciət kanallarına malik olduqda öz kompleksləşdirmə mənbələrini də dünyəvi səviyyədə genişləndirir və dəfələrlə operativ və ucuz olan kompleksləşdirmə prosesinə keçirlər. Qlobal şəbəkə həqiqətən istənilən tip informasiya ehtiyatlarına malikdir. İnformasiya ehtiyatlarının belə zənginliyi digər bir problem yaradır. Bu problem in-

formasiya axtarışının ən yeni metodlarından istifadə problemdir ki, onun da iri kitabxanalarda həlli xüsusilə soraq-informasiya və bibliografiya bölmələrinin üzünə düşür. Buna görə də həmin bölmələr kağız daşıyıcılarında olan informasiyaların axtarış metodlarını və üsullarını elektron nəşrlərin axtarış metodlarına uyğunlaşdırmağa cəhd etməlidirlər.

Yeni informasiya mühitində soraq-informasiya axtarışının ən vacib üsullarından biri oxucuları maraqlandıran, müxtəlif informasiya resuslarının yerləşdiyi İnternet serverlərinin müraciəti təmin edən tematik kataloqların yaradılmasıdır.

Bu məqsədlə İnternetin xüsusi resus göstəricisi (URL) yaradılmışdır. Burada kitabxana-informasiya resuslarına dair faylları asanlıqla seçmək olar. Resus göstəricisində müxtəlif ölkələr və tematik istiqamətlər üzrə elektron informasiya resuslarının mühafizə edildiyi serverlərin ünvanları və onlara necə müraciət etmək qaydaları verilmişdir. Qeyd etməliyə ki, bu resuslardan istifadə etmək pulsuzdur.

Soraq-informasiya axtarışlarının mühüm üsullarından biri də müəyyən kitabxanalarda müxtəlif bilik sahəsinə dair elektron informasiyaları toplayan və öz Web-serverində mühafizə edən interaktiv informasiya bölməsinin yaradılmasıdır. Hazırda belə informasiyaları toplayan kommersiya xarakterli sənəd-informasiya mərkəzlərinin miqdarı sürətlə artır. Belə mərkəzlər zəngin resuslara malik olan və internetlə sürətli kanallarla əlaqələndirilmiş elektron kitabxanaların yeni bir təşkilatı formasıdır.

Onlar qeyri-kommersiya xarakterli dövlət informasiya mərkəzlərinin toplaya bilmədiyi informasiyaları internetdən və yerli mənbələrdən əldə edir, getdikcə özlərinə daha çox istifadəçi cəlb edərək, digər informasiya qurumları ilə lazımi rəqabət aparırlar. Ənənəvi kitabxanalar öz fondlarında olan ən qiymətli və nisbətən fəal istifadə olunan retrospektiv nəşrləri elektron formaya keçirərək və internetin əlaqədar informasiya resuslarını milli və yerli profil əsasında düzgün seçərək deyilən tip elektron kitabxanalar yarada bilər. Bunun üçün çox da böyük xərc tələb edilmir. Yalnız yeni informasiya mühitində işləyə bilən kitabxanaçı kadrlar tələb olunur.

Yeni informasiya mühitində istifadə edilməsi vacib olan üsullardan biri də ənənəvi KAA sisteminin təkmilləşdirilməsidir. Məlumdur ki, hələ tarixən xeyli əvvəllər kitabxanalar KAA yolu ilə informasiya mübadiləsindən istifadə etmişlər. Elektron kitabxanaların yaradılması ilə əlaqədar olaraq ənənəvi KAA üsulu yalnız kağız sənədlər üçün saxlanılacaq-

dır. Digər sənəd formaları üçün audiokasset fondlarından istifadə ediləcək və internet vasitəsilə istənilən kitabxanaya və ya fiziki şəxsə daim istifadə üçün göndəriləcəkdir.

Qismən bu məqsədlə dünya kitabxanalarında məsafədən təlim mərkəzi yaradılmışdır. Məsələn, Şimali Amerika və Avropada məsafədən təlim mərkəzləri əsasən universitet kitabxanalarında yaradılmışdır. Belə mərkəzlər müəllimlərə və tələbələrə digər universitetlərdən kitab, mühazirə və tədris kurslarının elektron (osifirovka) formalarını pulsuz almağa imkan verir.

Təlim mərkəzləri kütləvi kitabxanalarda isə mediateka və ya linqvistik mərkəzlər formasında təşkil edilir. Onlar vasitəsilə audiofondlara, dilöyrədicə programlara, kitabxana menicmentinə, ixtisasartırma məsələlərinə və s. dair materiallara müraciət etmək mümkündür.

Yeni informasiya texnologiyalarını tətbiq edən hər hansı kitabxana öz ənənəvi fondu əsasında elektron informasiya resusları yarada bilər. Bununla həmin kitabxana aşağıdakı problemləri həll etmiş olur: imtiyazlı şəkildə dünya informasiya məkanına daxil olur; öz informasiya resuslarına bütün Yer kürəsindəki istifadəçilərin sərbəst müraciətini təmin edir; dünyanın bütün informasiya qurumları və iri kitabxanaları ilə operativ informasiya mübadiləsi edir; informasiya resuslarının formalaşdırılmasında məkan baxımından təcridçiliyi və paralelizmi aradan qaldırır; kitabxana binasının qənaətlə istifadəsini təmin edir və s. Zəngin informasiya resuslarına (məs: tammətli elektron sənədlər fondu; faktografik və tematik məlumat bazaları, vacib fayl yazıları, bibliografik yazıların elektron kataloqları, məxsusi elektron nəşrlər sistemi və s.) malik olmaqla soraq-informasiya və axtarış metodları ilə silahlanmaqla və informasiya mübadiləsi üçün etibarlı rabitə sistemi yaratmaqla kitabxanalar global informasiya məkanında elektron informasiya resuslarının yaradıcısı və mühafizəedici kimi formalaşa bilər.

Deyilən yeni mərkəzlərin həll edilməsi üçün kitabxanalar ilk növbədə bir-biri ilə həm elmi, həm təcridi, həm də ixtisaslı kadr mübadiləsi sahəsində əməkdaşlığı təşkil etməlidirlər. Bu baxımdan respublikanın iri kitabxanalarının bazası paylaşılmış milli fondları əsasında təşkil edilməli və onlar arasında teləbatə sistemi qurulmalıdır.

Bu ideya onu ifadə edir ki, iri kitabxanalar və informasiya mərkəzləri tematik istiqamətlər və bəzi sənəd növləri (məs: patent, standart və brayl sənəd-

ləri, video kassetlər, yəni, kino, foto və təsviri incəsənət və s. sənədlər, dissertasiyalar, elmi-texniki hesabatlar) üzrə elektron informasiya yaradıcısı, mühafizəedici və yayıcısı olmalıdır.

Hazırda paylaşımcı milli sənəd fondları arasında ərazi baxımından telerabitə sistemini qurmaq texniki cəhətdən xeyli asandır. Çünki bir sıra sahələr (statistika idarələrinin, torpaq komitəsinin qurumları, seçki sistemi, gömrük və s.) üzrə respublikadaxili (milli) telerabitə şəbəkələri mövcuddur və onların internetə çıxışı təmin edilmişdir. Əlaqədar müəyyən rayon və şəhərlərdə müəyyən paylaşımcı sənəd fondunu həmin şəbəkələrdən birinə asanlıqla qoşmaq olar. Bununla da paylaşımcı milli sənəd fondlarının bir-birləri, nəşriyyatlar, telerabitə xidməti provayderləri və əlbəttə, internetlə əlaqələri təmin edilmiş olar.

Belə şəraitdə elektron kitabxanalar bir sıra sənəd növü üzrə pulsuz xidmət göstərməlidir. Yaradılması (osifirovkası) üzərində əmək sərf edilən, İnternetin kommersiya xarakterli qovşaqlarından və şəbəkə mağazalarından alınan sənədlər yuxarıda deyilən kommersiya qurumlarına nisbətən ucuz qiymətə oxuculara verilə bilər. Belə pullu xidmət üsulu həm bilavasitə, həm də şəbəkə vasitəsilə xidmət üçün

tətbiq edilməlidir. Bir məsələni də qeyd etməliyəm ki, telekommunikasiya texnologiyasının əhatə dairəsinin getdikcə genişlənməsi ilə əlaqədar olaraq informasiya fəaliyyəti qloballaşır və inteqrasiya xətti ilə inkişaf edir.

Belə bir şəraitdə önəmli kitabxanaları açıq, dinamik, informasiya sistemlərinə çevirmək üçün elektron nəşrlərin emali texnologiyalarını mənimsəmək, elektron kitabxanalar yaratmaq, onları milli çərçivədə korporativ şəbəkə kimi formalaşdıraraq global informasiya sisteminin tərkib hissəsinə çevirmək lazımdır.

Bu istiqamətdə ilk növbədə elmi konsepsiya işlənilməlidir və onun mərhələlərlə reallaşdırılması üçün elmi, texniki, iqtisadi və təşkilati tədbirlər görülməli və ixtisaslı kadr hazırlığı sahəsində köklü dəyişikliklər edilməlidir. Problem qoyuluşunun təcrübə əhəmiyyəti məhz budur.

● ƏHİ RÜSTƏMOV,
Zöhrab BAXŞƏLİYEV

Ə d ə b i y a t

1. Алешин Л.И. Автоматизация в библиотеках: Учебное пособие.-Ч.1.-М.,2001.-176с.
2. Алешин Л.И. Автоматизация в библиотеках: Учебное пособие.-ч.2.-М,2001.-144с.
3. Бактурин Т.А. Проблемы стандартизации библиографического описания электронных ресурсов|| Науч. И техн. б-ки.-2000.-№7.-С.16-21.
4. Байдыш Дж. Электронные ресурсы научно-технической информации в Библиотеки Конгресса США. Часть 1.|| Науч. И сучн. б-ки .-2000.-№11.-С.58-76.
5. Байдыш Дж. Электронные ресурсы научно-технической информации в Библиотеки Конгресса США. Часть2.|| Науч. И техн. б-ки.-2000.-№12.-С.56-78.
6. Евстигневва Г.А. Земсков А.И. Электронная информация-электронная библиотека (Международный семинар в г. Пушкина)|| Науч. и техн. б-ки.-2000.-№6.-С.-46-52.
7. Эшрофт Л.Ленгдон Р.Изучение использование электронных журналов. (Доклад на 65-й Генеральной конф. ИФЛА)|| Науч. и техн. б-ки.-2000.-№5.-С.88-94.
8. Электронные журналы в библиотеках (Обзор статей)|| Науч. и техн. б-ки.-1997.-№10.-С.61-67.
9. Майстрович Т.В.Оптические компактдиски в зарубежных научных библиотеках|| Науч. и техн.б-ки.-2000.-№8.-С.60-68.
10. Межведомственная программа "Электронные библиотеки России"|| Науч. и техн. б-ки.-1999.-С.3-15.
11. Меняев М.Ф.Земсков А.И., Денисов Б.В Оптические диски в библиотечной технологии|| Науч. и техн. б-ки.-1997.-№3.-С.-3-15.
12. Шрайберг Я.Л. Основные положения и принципы разработки автоматизированных библиотечно-информационных систем и сетей.-М., 2000.-130с.